

ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ

У статті аналізуються міграційні процеси, які є характерними для європейських країн як наслідок їх трансформацій та світової глобалізації.

Ключові слова: міграція, Євросоюз, трансформація, імміграція, національна економіка.

Міграційні процеси є наслідком і одночасно, причиною руйнації культурної цілісності національного утворення. З іншого боку, є чинником трансформації етнополітичної картини світу, формування нових політичних націй. Міграційні процеси можуть виступати індикатором ступеня гео економічної активності та геополітичної рівноваги на різних рівнях територіально-політичного простору, індикатором лояльності населення до змін в суспільстві, індикатором процесу взаємопроникнення національних економік.

Актуальність проблеми підсилюється здатністю міграцій впливати на соціокультурну трансформацію.

Зростання впливу міграційного чинника на політичні процеси є актуальним і для України. Формування міграційної політики в Україні є частиною національно-державного будівництва, а боротьба з незаконною міграцією / імміграцією — проблемою першочергової важливості для багатьох країн світу

Міграційна проблематика постала предметом досліджень Національного інституту проблем міжнародної безпеки (С. Пірожков, О. Хомра, О. Маліновська); Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України (О. Позняк, Е. Лібанова); Інституту політичних та етносоціальних досліджень НАН України (С. Кульчицький, Ю. Шаповал, О. Майборода); Лабораторії аналізу й прогнозування міграції населення Інституту Народного господарського прогнозування РАН і Ради по міграції країн СНД та Балти (Ж. Зайончковська); Центру народонаселення МДУ (В. Іонцев, В. Моїсеєнко, Л. Чудіновських) та ін.

Міграційну політику в контексті національної безпеки України досліджували В. Горбулін, О. Качинський, І. Кресіна, О. Надьон, В. Новік, В. Олефір, О. Піщуліна та ін.

Формування та еволюцію міграційної політики в Україні відстежували М. Єрух, А. Мацко, М. Мокляк, П. Надолішний, Ю. Римаренко, О. Ровенчак, С. Чехович, Ю. Шамшур, М. Шульга та ін.

Проблеми міграційних процесів для сучасної України та міграційної політики знайшла своє відбиття й у дисертаційних дослідженнях С. Адамовича, О. Бабенко, І. Ковалішина, В. Олефір, С. Мосьондза, Д. Баланюка та ін., що ще раз підкреслює практичне значення цих проблем і необхідність їх оптимального вирішення.

Проблема незаконної міграції вже давно стала однією з найгостріших для держав ЄС. За офіційними даними щорічно до Європи в пошуках кращої долі різними шляхами перебираються півмільйона біженців з бідних країн Азії та Африки.

У 1989 році в Радянському Союзі було приблизно 24 млн людей, які народилися за його межами. У 2000 році у всіх країнах СНД, які раніше входили до складу Радянського Союзу, нараховувалось 29,2 млн людей. Таким чином, в результаті розвалу Радянського Союзу до 2000 року загальна кількість міжнародних мігрантів у світі збільшилась на 27 млн осіб. Ці люди тепер вважаються міжнародними мігрантами.

Найбільше число біженців у Африці та Азії. У розвинених країнах налічується приблизно 3 млн біженців, а у країнах, що розвиваються, 18 млн [3].

Наразі 60 % усіх мігрантів світу мешкають у Європі — 56 млн, 50 млн — Азії та 41 млн у Північній Америці [5].

Кожен десятий мешканець розвинених регіонів світу є мігрантом. В той же час у країнах, які розвиваються, мігрантом є один з десяти.

На протязі останнього десятиріччя ХХ століття число мігрантів у світі збільшилось на 21 млн осіб (14 %). В цей період приріст чисельності мігрантів був у найбільш розвинених регіонах. У Європі, Північній Америці, Австралії, Новій Зеландії та Японії загальна чисельність мігрантів в цілому зросла на 23 млн людей (28 %). Чисельність мігрантів у Північній Америці — на 13 млн осіб (48 %), в той час як у Європі ця група населення збільшилась на 8 млн осіб (на 16 %).

Разом за 5 років в найбільш розвинені регіони світу перебралися приблизно 12 млн людей, тобто з найменш розвинених регіонів виїжджали приблизно по 2,3 млн людей щорічно. Найбільше число

мігрантів переїхало у Північну Америку (щорічно туди переїжджало 1,4 млн осіб), в Європу (по 0,8 млн осіб щорічно) та в Океанію (значно менше — до 80 тис. щорічно) [6].

Потоки мігрантів значно збільшились із країн, які розвиваються, в країни найбільш розвинені, починаючи з 80-х років минулого століття, незважаючи на всі зусилля влади розвинених країн обмежити ці потоки біженців. Крім того, з'явилися нові потоки — із менш розвинених країн у країни Східної Азії, у так звані нові індустріальні країни.

Вочевидь, що і надалі ця проблема може загострюватися, оскільки розходження життєвого рівня в різних країнах збільшується. Допоки існують ці розбіжності, буде і міграція, насамперед — нелегальна. Мета міжнародного співтовариства — розробити методи контролю цього процесу і керування ним, гуманно та узгоджено знайти рішення цієї проблеми. Для цього варто налагодити широке співробітництво на всіх рівнях — між країнами ЄС і Східної Європи. Є необхідним і широкий обмін інформацією про країни походження мігрантів.

Національна політика, спрямована на організацію впливу на масштаби і структуру міжнародної міграції, стала здійснюватися більш активно, поширюючись на всі регіони світу.

Широке обговорення питань, що стосуються низького рівня народжуваності населення, безробіття, «відпливу умів», грошових переказів мігрантів, прав людини, соціальної інтеграції тощо сприяло перегляду політики в галузі міграції країн, які приймають мігрантів. Протягом останніх десятиліть різко збільшилась кількість країн, уряди яких вжили нових заходів, спрямованих на здійснення політики щодо обмеження масштабів імміграції.

Важливими питаннями, які вимагають обговорення і рішення, є більш активне співробітництво департаменту міграції з відповідними відомствами сусідніх країн, що може бути започатковане з підписання протоколу про наміри між країнами, надання особливої уваги захисту найуразливіших категорій (жінки, діти). Ефективним заходом протидії нелегальній міграції є необхідна наявність значних ресурсів для створення пунктів тимчасового перебування та розміщення осіб, які шукають притулку, а також для тих, хто його одержав. Використання на індивідуальній основі принципу безпечної третьої країни як способу прискорення процедури удосконалення механізму подачі апеляції та оскаржень з урахуванням наявних труднощів та тимчасових обмежень, а також звільнення заявників від держмити; питання про прийняття і реалізацію на практиці закону про субсидіарний захист (гуманітарний статус); важливість добровільної

депортації при достатніх правових гарантіях для тих, хто не задовольняє критеріям для визнання біженцем [4].

Документальний облік масштабів, тенденцій міграції і політики в цій галузі, як і раніше, є досить складним завданням. У багатьох країнах необхідна інформація або відсутня, або не подається на регулярній основі.

Крім того, відповідальність за визначення необхідних даних щодо міграції, а також за їх збір та оцінку часто покладається на різні державні органи і міжнародні організації.

Наразі практично всі країни Західної Європи прагнуть істотно обмежити міграційні потоки на свою територію. Для цього вони виділили безліч методів, серед яких можна відокремити найбільш розповсюджені — це скорочення соціальних переваг, обмежувальне тлумачення критеріїв того, кого можна вважати дійсним біженцем, загроза затримання тощо.

З початку 90-х років ХХ ст. масштаби міграційних процесів набувають безпрецедентного розмаху. При цьому необхідно відзначити, що інтенсивність міжнародної міграції суттєво поступається внутрішнім міграційним пересуванням. За експертними оцінками ООН внутрішня міграція, починаючи з 1980-х років, становить від 750 млн до 1 млрд осіб [6].

Відомий американський соціолог, професор Чиказького університету Роберт Е. Парк ще у 20-ті роки ХХ ст. справедливо зауважив, що історичний прогрес та процес розвитку цивілізації можливі лише за постійного міграційного пересування людей та здійснюваному при цьому переміщенні народів та культур [Цит. за : 5].

Вчені ведуть дослідження міграції за різними параметрами, які дозволяють складати комплексну панораму феномена, що вивчається. Перш за все враховується демографічний контекст. Наголошується, що з більш 6 млрд людей, які проживають на планеті, близько 150 млн (2,5 %) живуть поза країнами, де вони народилися. У контрасті із світовим приростом населення, який продовжується, та посилення впливу старіння населення на ринок праці.

Тому в Європі в цілому та в рамках єдиної загальноєвропейської держави — ЄС міграція стає принципово важливим фактором приросту населення.

Слід визнати, що європейські країни дедалі більше посилюють міграційні вимоги до людей, які шукають притулку, намагаючись відокремити дійсних біженців від тих, хто використовує канал одержання статусу для переїзду з економічних або інших мотивів. Крім того, відбувається поступове зниження витрат з боку розвинених

держав на програми допомоги вимушеним мігрантам, що притягує все нових і нових мігрантів, у тому числі тих, хто використовує канал вимушеної міграції необгрунтовано. Варто відзначити, що ця концепція надання притулку буде домінувати в країнах Європи у найближчому майбутньому [4].

Однак аналіз впровадження міграційної політики в країнах ЄС свідчить про те, що в більшості країн Європи вважають, що шляхом введення заборон і обмежень не можна буде ізолюватися від усіх проблем світу.

При рості народонаселення в найбідніших країнах Азії та Африки, подальшому виснаженні сільського господарського сектора, скороченні запасів прісної води, зміни клімату на планеті в найближчі роки очікується збільшення міграції. Тому, як і раніше, її вектор в основному буде спрямований на економічно благополучні країни Європи та США.

Іншим чинником, що має безпосередній вплив на міграційні процеси, є скорочення народжуваності і, як результат, чисельності населення в економічно благополучних країнах. Європейські країни незабаром не зможуть задовольняти свої потреби без припливу робочої сили ззовні.

Протистояти нелегальній міграції можна також за допомогою укладення угоди реадмісії з країнами ЄС. Укладення угоди має важливе значення не тільки для України, а й для суміжних країн, зокрема, Росії та Білорусі. Так, майже 10 років тому, ще у червні 2003 р., у Брюсселі відбувався другий раунд переговорів між Україною та ЄС з питань укладання угоди про реадмісії. Переговори стали ще одним підтвердженням бажання сторін щодо подальшого зміцнення відносин у сфері юстиції і внутрішніх справ, а також об'єднанні їх зусиль у боротьбі з нелегальною міграцією. Проблема нелегальної міграції, з якою Україна стикнулася після розвалу Радянського Союзу, досить давно стоїть перед розвиненими країнами. Це явище має багато аспектів: вимушена міграція, причинами якої є порушення прав людини; локальні війни або інші озброєні конфлікти; економічна міграція і т. ін.

Ситуація нелегального проживання є найтяжчим стресом для людей, які потрапили в неї, вона відрізає їм шлях для нормальної інтеграції в нове суспільство. Дотепер єдиним шляхом боротьби з нелегальною міграцією, що також використовується і в Україні, залишається впровадження адміністративних заборон та жорсткість порядку в'їзду і перебування іноземців на території країни.

Новий етап розширення та входження до складу ЄС нових членів поставив перед об'єднанням проблеми перспектив подальших відносин з новими прикордонними сусідами, в тому числі з Україною. Відповіддю ЄС на нові заклики Європейської комісії Ради ЄС та Європарламенту став документ «Ширша Європа — Сусідство»: нові рамки відносин з нашими східними та південними «сусідами».

До цього документа запропоновано нові програми та нова схема використання створених та вже діючих програм Євросоюзу щодо співробітництва з країнами-сусідами.

Під стратегію сусідства підпадають Росія, західні нові незалежні держави (Україна, Молдова, Білорусь) та країни Південного Середземномор'я (Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Лівія, Палестинська Адміністрація, Сирія та Туніс). Часові межі дії нової стратегії не визначено, але йдеться про період, що зрівнює, принаймні, десятки років, а також і надалі проголошується, що здатність Союзу забезпечувати для своїх громадян безпеку, стабільність та сталий розвиток не буде більше відокремлюватися від його інтересів тісного співробітництва з сусідами. Щоб забезпечити стабільність як всередині, так і по другий бік кордонів нового союзу, ставиться за мету створення та розвиток «Зони процвітання та дружнього сусідства — кола друзів» [1], з якими ЄС здійснює тісні та мирні стосунки, стосунки співробітництва, створення разом з сусідами зони спільного процвітання з спільних цінностей, що має за основу більш глибоку економічну інтеграцію, інтенсифіковані політичні і культурні відносини, підвищений рівень транскордонного співробітництва та спільну відповідальність щодо попередження конфліктів між ЄС та його сусідами. В документі не вирішуються питання подальшого розширення ЄС та нового членства, тому це питання залишається відкритим, особливо для тих Європейських країн, які чітко висловили своє бажання приєднатися до ЄС. Поряд з цими, питання розширення має бути обговорено вже за участі нових держав, прийнятих в ЄС, а через те рамки «сусідських» відносин навіть у середньострокову вимірі не включатимуть таких питань, тобто «сусідські» відносини відокремлюються від питання вступу до Європейського Союзу.

Нині складаються умови, в яких зовнішньополітична діяльність України на базі «багатовекторності» не відповідає ані внутрішній ситуації, ані геополітичним процесам. Водночас позиціонування України як держави з незалежною зовнішньою політикою, виходячи з її практичної можливості забезпечувати свою присутність на міжнародній арені, майже не можливе.

З одного боку, Україна сама потребує того, що вимагає від неї Захід — посилення демократії, розбудови ринкової економіки, незалежної судової системи, забезпечення свободи ЗМІ, вільного волевиявлення громадян. Це збігається з її національними інтересами. З іншого — посилення впливу Росії, активізація зусиль для залучення України до Євразійських структур та намагання послабити українську державу. В зв'язку з цим змінюється контекст взаємовідносин Україна — ЄС.

Це підкріплюється різними як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками.

По-перше, зближенню з ЄС сприяють геополітичні процеси. Членами Євросоюзу стають не просто пострадянські держави, але деякі колишні республіки СРСР. Динамічно розвивається й торговельно-економічне співробітництво між Україною та Євразійським Союзом. Стабільно зростає двосторонній зовнішньоторговельний оборот та прямі іноземні інвестиції з країн ЄС в українську економіку. Сьогодні ЄС є найбільшим зовнішньоторговельним партнером України у світі.

По-друге, Україна чітко визначила своє бажання на вступ до ЄС у майбутньому.

Але концепція «сусідства» йде ще далі задля того, щоб ті чи інші країни-«сусіди», які прагнуть втілення подальших реформ, закріплювалися на внутрішньому ринку Європейського Союзу.

ЄС має бути готовим до тісної співпраці з такими країнами у відбудові їх здатності не тільки до «вирівнювання», а й до імплементації часів *acquis communautaire*.

У зв'язку із значним посиленням мобільності населення (еміграції і міграції) ускладнюється архітектоніка національних та загальноєвропейської ідентичності. У цьому зв'язку Р. Льюїс вважає, що виникає необхідність у прийнятті загальноєвропейського морального кодексу [Цит. за : 4]. Дана пропозиція поділяється У. Олендорфом, який вважає, що Європейська комісія та Рада Європи повинні виробити соціально-етичний інваріант, виходячи з таких смислових конструктів, як миролюбність, терпимість, солідарність, справедливість, свобода. Можна констатувати, що ЄС дійшов згоди стосовно того, що для здійснення ефективної внутрішньої та зовнішньої політики вкрай необхідний ціннісний консенсус. Зі свого боку вважаємо за потрібне додати, що тільки після інтеграції такого роду ціннісно-нормативного інваріанта в соціокультурний простір ЄС і суспільну свідомість громадян союз держав Європи отримає реальну можливість перетворитися на союз народів і людей.

Перед Україною відкривається перспектива запровадження нових видів правової інтеграції до Європейського Союзу, «вирівнювання» щодо *acquis communautaire* та імплементації його частин, перш за все, частин, що регулюють економіку. Це означає уніфікацію як новий алгоритм правової інтеграції для країн, що не є членами Європейського Союзу.

Розглянувши передумови, що склалися, необхідно визначитися з першочерговими завданнями, які постали перед Україною у зв'язку з її євроінтеграційними намірами:

- визначення України як країни з ринковою економікою;
- спрощення візового режиму з країнами Європейського Союзу;
- вступ до світової організації торгівлі (за умови захисту українського виробництва);
- створення зони вільної торгівлі Україна — ЄС.

Крім виконання євровимог, які висуваються перед Україною, необхідно проявляти активну позицію і за іншими напрямками:

- налагодження тісних двосторонніх стосунків з впливовими членами ЄС (ФРН, Франція, Велика Британія);
- формування іміджу України як самостійної та економічно перспективної країни;
- залучення іноземних інвестицій та перетворення європейського бізнесу на лобіста українських інтересів;
- формування високої політичної культури всіх верств суспільства.

Література

1. Вишняков О. К. Стратегія «нового сусідства» Є: – новий алгоритм правової інтеграції / О. К. Вишняков // Актуальні проблеми політики. — Вип. 22. — Одеса : Астропрінт, 2004. — С. 210—212.
2. Закревський В. Е. Європа, Україна, США: ціннісні системи // Перспективи. — 2011. — № 2. — С.42—47.
3. Кафарський В. Україна — ЄС: нові перспективи націотворення / В. Кафарський // Політичний менеджмент. — 2008. — № 3 (12). — С. 3—15.
4. Платонов А. В. Досвід міграційної політики країн ЄС в протидії нелегальної міграції // Держава і право: Зб. наук. праць. Серія : Політологія та правові науки. — Вип. 26. — К. : Ін-т держави і права ім. В. Н. Корецького НАН України, 2004. — С. 658—662.
5. Сухов А. Н. Миграция в Европе и ее последствия. / А. Н. Сухов, С. А. Трыканова. — М. : Наука, 2009. — 215 с.
6. Офіційний сайт Міжнародної Організації з Міграції [Електронний ресурс] : за даними Представництва МОМ в Західному регіоні СНД — Режим доступу : <http://www.iom.org.ua/index.php?page=catalog&id=10>

В статье анализируются миграционные процессы, которые являются характерными для европейских стран как следствие их трансформации и мировой глобализации.

Ключевые слова: миграция, Евросоюз, трансформация, иммиграция, национальная экономика.

Migratory processes, which are characteristic for the European countries as a result of their transformation and world globalization, are analysed in the article.

Key words: migration, European Union, transformation, immigration, national economy.

Ткачук Юлія Вікторівна — доцент кафедри політичних наук Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», кандидат політичних наук.

Рецензент: проф. Барановський Ф. В.